

**Așezări din epoca romană din Depresiunea
Silvaniei și relațiile lor cu lumea romană**

Marchis Maria Ioana

Cuprins

Introducere

1. Metodologie. Concept și direcții de analiză

2. Geografia zonei și premisele habitatului

3. *Barbaricum*-ul din vecinătatea nord-vestică a provinciei *Dacia Porolissensis* în lumina informațiilor cunoscute (sec. II-III p. Chr.). Probleme de cronologie

4. Evoluția cercetărilor arheologice. Arii de interes

4.1. *Limes*

4.2. *Barbaricum*

4.3. „Daci Liberi”

4.4. Cultura Przeworsk (populații germanice răsăritene)

5. Locuirea în Depresiunea Silvaniei (sec. II-III p. Chr.)

5.1. Așezări

5.1.1. Raportarea așezărilor la condițiile mediului geografic

5.1.2. Topografia internă a așezărilor

5.1.3. Locuințe

5.1.3.1. Locuințe de formă patrulateră, cu sau fără construcție de stâlpi

5.1.3.2. Locuințe dreptunghiulare, de mari dimensiuni, cu construcție de stâlpi

5.1.3.3. Locuințe de formă neregulată, cu sau fără construcție de stâlpi

5.1.4. Alte construcții și amenajări

5.1.4.1. Anexe gospodărești

5.1.4.2. Ateliere

5.1.4.3. Construcții cu rol nesigur

5.1.4.4. Gropi de provizii sau menajere

5.1.4.5. Gropi rectangulare cu pereți arși

5.1.4.6. Instalații de foc în interiorul și exteriorul construcțiilor

5.1.4.7. Problema „gropilor rituale”

5.2. Descoperiri funerare

5.2.1. Descoperiri funerare în *Barbaricum*-ul din nord-vestul României (prezentare generală)

5.2.2. Cimitire cu morminte plane de incinerare

5.2.3. Inventarul funerar și probleme de cronologie

5.3. Fortificații romane în *Barbaricum*-ul din vecinătatea *Daciei Porolissensis* și rolul lor

6. Inventarul arheologic (prezentare generală)

7. Studiu de caz: specificul ceramicii în mediul barbar din vecinătatea nemijlocită a *limes*-ului (segmentul *Porolissum*)

7.1. Ceramica lucrată cu mâna: tradiția dacică și amprenta culturii Przeworsk

7.2. Ceramica lucrată la roată: influența provincial romană

7.3. Distribuția categoriilor ceramice în complexe și așezări

7.4. Ceramica în contextul problemelor de cronologie

8. Posibilități de reconstituire a modelului economic

8.1. Cultivarea plantelor și creșterea animalelor

8.2. Prelucrarea metalelor

8.3. Producția ceramicii

8.4. Indicii referitoare la comerț

9. Interacțiuni între *Barbaricum* și mediul provincial roman (*Dacia Porolissensis*)

9.1. Datele arheologice ale problemei

9.1.1. Importuri romane în *Barbaricum* (diverse artefacte)

9.1.2. Prezența monedei romane în *Barbaricum*

9.2. Export tehnologic în mediul barbar: producția ceramicii

9.3. Aspecte de viață cotidiană preluate în mediul barbar

9.4. Rolul teritoriului din vecinătatea *Daciei Porolissensis* ca spațiu de mediere între provincie și *Barbaricum*-ul din întreg bazinul Tisei Superioare

10. Populația ca grupuri etnice: daci, germanici răsăriteni (vandali, gepizi timpurii)

Concluzii: Depresiunea Silvaniei în contextul evoluției bazinului Tisei Superioare

Lista abrevierilor

Bibliografie

Anexe

Lista ilustrației

Planșe

Rezumat

Cuvinte cheie: *epoca romana, daci liberi, limes, cultura Przeworsk, Depresiunea Silvaniei, etnicitate*

Elaborarea tezei a presupus două etape majore și două direcții de analiză. Prima etapă însumează înregistrarea, selectarea și analiza bibliografiei de specialitate, urmată îndeaproape de valorificarea informațiilor obținute din teren (periegheze, săpături arheologice, întocmirea unei baze de date, elaborarea hărților; pregătirea planșelor-adică selectarea materialului reprezentativ, provenit din săpăturile arheologice mai extinse) și stabilirea segmentului cronologic.

A doua etapă a presupus identificarea unei situații îndeaproape comparabilă cu cea cunoscută din Depresiunea Silvaniei, în acest caz Câmpia Someșeană, comparația având menirea să scoată în evidență atât ceea ce unește mediul barbar, cât și „abaterile de la normă”. Un exemplu bun este cel al amplitudinii cu care se dezvoltă unele centre de olărit, în funcție de caracteristicile geografice ale zonei, dar și datorită influențelor cu care vin în contact anumite tradiții și/sau tipare.

Epoca romană imperială în cronologia central europeană corespunde sec. I p. Chr. până în ultima treime a sec. IV. Pentru Depresiunea Silvaniei sec. I este pentru tradiția noastră în esență dacic, fapt pentru care epoca romană începe de la războaiele daco-romane. Cu toate că în repertoriu sunt incluse situri aparținând sec. IV, analiza acestui subiect are ca punct central sec. II-III p. Chr., adică perioada existenței provinciei Dacia.

Stadiul cercetărilor din așezări arată că valea Someșului Mijlociu/Inferior și valea Zalăului au fost mai intens cercetate, iar rezultatele au fost publicate în măsură mai mare față de alte microzone.

Prelucrarea informațiilor din Bazinul Șimleului și cel al Zalăului sau din bazinul mijlociu al râului Barcău pot aduce completări semnificative privind dezvoltarea așezărilor din spațiul studiat de noi. Alte zone geografice mai întinse sau mai restrâse, precum Depresiunea Oaș, întregul bazin al râului Lăpuș, regiunea Codrului Sătmărean, bazinul Mijlociu al Crasnei, Valea Ierului sau Câmpia Nirului au fost foarte puțin investigate arheologic.

Baza pentru susținerea unui astfel de demers o constituie repertorierea descoperirilor din epoca romană (parte integrantă a primei etape de cercetare). În urma aducerii la zi a

informațiilor arheologice de acest fel, fie prin consultarea rapoartelor arheologice, fie prin participarea activă la o parte din săpături și periegeze, se constată existența a 125 de puncte cu situri sau semnalări aparținând epocii romane, toate aflate pe raza a 49 de localități și comune din județul Sălaj. obiectivul asumat constă în reconstituirea locuirii umane din epoca romană (se înțeleg formele de manifestare a prezenței umane într-un anumit teritoriu: așezări, locuințe, anexe, construcții de diferite tipuri și funcționalități și descoperirile cu caracter funerar) în Depresiunea Silvaniei, în măsura în care stadiul actual al cercetărilor permite. Este de accentuat necesitatea de a înțelege această microregiune în virtutea unei dinamici la orizontală, tocmai datorită rolului pe care la avut întreg spațiul Tisei Superioare – spațiu de tranziție, legătură.

Evoluția mediului barbar a însemnat perpetuarea unor elemente de tradiție (tradiții tehnologice, mai ușor de surprins pe cale arheologică, la nivelul altor structuri ale societății de atunci, cum ar fi obiceiurile funerare), dar și preluarea unor elemente inovatoare (influența mediului provincial roman a fost importantă în domeniul producției ceramice). În sensul aceluiași exemplu, dar și ca indicator al unor fenomene de aculturație adeseori dificil de surprins, se poate remarca influența dinspre același mediu provincial roman, mediată în direcția lumii barbare din întregul spațiu al Tisei Superioare, tocmai prin pânza de așezări structurate în fața *Porolissum*-ului.

Pentru ceea ce putea să însemne la acea vreme lumea „barbară” din vecinătatea nord-vestică a provinciei Dacia deja semnalăm, situația cât se poate de interesantă din complexul de situri de la Medieșul Aurit, unde în singurul cimitir cunoscut până acum, sub amprenta neândoielnică a ceramicii dacice, se ascund, uneori obiceiuri germanice (sârme îndoite ritual, aflate într-o anumită poziție în mormintele de incinerare). Discuțiile privind etnicitatea rămân de actualitate în cercetarea arheologică deoarece „capacitatea de expresie etnică a vestigiilor, sprijină „delimitări de populații, ca ansambluri culturale mai mult sau mai puțin deosebite între ele” Interacțiunea politico-economică dintre diferite grupuri etnice constituie de-asemenea paliere de analiză; ele nuanțează situația existentă în zonă, atât în raport cu lumea romană de dincolo de *limes*-ul meseșean cât și în raport cu microregiuni învecinate.

Centrul de greutate îl constituie ansamblul relațiilor economice, sociale și politice existente atât între populațiile barbare (daci și germanici) cât și raportarea lor la tot ceea ce înseamnă lumea romană. Prezentarea comunităților, poate fi făcută din mai multe perspective: acela al caracteristicilor etnice, al aspectului lor (autohton sau migrator), al mijloacelor de subsistență și al domeniilor de activitate în care se fac remarcări.

În a doua etapă a cercetării, am selectat ca analogie și studiu de caz, Câmpia Someșeană, ambele unități geografice situate în Barbaricum. La baza acestei alegeri stau mai multe raționamente. Ambele microregiuni sunt străbătute de râul Crasna (afluent al Someșului Inferior). Ambele au porțiuni extinse de mlaștină (mlaștina Ecedea în Câmpia Someșului și mlaștina din apropierea Ceheiului în Depresiunea Silvaniei). Sunt similare în ceea ce privește comunitățile existente pe teritoriul lor. Amândouă dezvoltă centre de producție ceramică, folosind tehnologie romană pe fond local. Elementele de asemănare sunt mai numeroase, însă vor fi explicate în capitolul aferent acestei discuții. Pe de altă parte, diferențele sunt la fel de numeroase ca și asemănările: dacă luăm în considerare factorul geografic, o microzonă este dominată de câmpie, cealaltă fiind tributară formelor de relief puțin mai înalte (dealuri, măguri); una dintre ele se află în proximitatea *limes*-ului meseșean, Câmpia Someșeană aflându-se la aproximativ 100 km de granița provinciei; în timp ce în Depresiunea Șimleului sunt cunoscute centre de producție ceramică de dimensiuni mai restrânse, mai spre nord ele sunt mult mai extinse. Seria de argumente poate continua însă cel mai puternic motiv constă în faptul că ambele microzone sunt similare din punctul de vedere al cercetării arheologice efectuate și a calității prelucrării materialului arheologic.

Din punct de vedere cronologic, se pot rezuma următoarele: până la cucerirea romană, microregiunea studiată este împânzită de comunitățile dacice; aspectele culturii lor materiale sunt prezente în tot teritoriul (urmele arheologice demonstrează un puternic nucleu dacic); după războaiele daco-romane, practic în prima jumătate a sec. al II-lea p.Chr, constatăm o slabă locuire, fapt explicabil în opinia mea, datorită stadiului cercetărilor arheologice; s-ar putea totuși ca să existe și unele scăpări în ceea ce privește datarea anumitor complexe și materiale arheologice – această supoziție ar putea fi infirmată sau confirmată în măsura în care se vor face analize comparative atât pe materialul (în special ceramic) arheologic de sec. I-II p.Chr., cât și pe cel eventual databil în a doua jumătate a sec. II și începutul sec. III e.n.

Pentru sec. II-III p.Chr. se observă o intensificare a locuirii, în special pe văile Crasnei și a Zalăului, fapt explicabil prin intruziunea purtătorilor culturii Przeworsk pe cursul celor două râuri; în ceea ce privește sec. III-IV p.Chr. descoperirile din epoca romană rămân destul de constante pe Crasna și Zalău; în același timp, în zona Barcăului observăm un număr mai mare de descoperiri arheologice aparținând acestui segment cronologic, comparativ cu perioadele anterioare.

Bibliografie

Geografia României 1992, vol.IV, București

Istoria Românilor, 2001 *Istoria Românilor. II. Daco-romani, romanici, alogeni* (coord.: D.

Protase, Al. Suceveanu), Ed. Enciclopedică, București

Abrudan 2004

Abrudan, I., *Dealurile Sălajului-Studiu de Geografie integrată*, Zalău.

Ardeleanu 2009

Ardeleanu, M., *Pintenii germanici din Barbaricum (sec. II-III p.Chr.)*/Germanische Sporen aus Barbaricum (2.-3. Jahrhundert n.Chr.). în Crisia 39, 55-73

Balla 2000

Balla, L., *To the questions of the military history of Dacia in the second century*. In: E. Szabó (Ed.), Studia Dacica. Collected papers, Debrecen, 1-13.

Băcuet-Crișan, D./Matei, Al. V./Pop, H./Băcuet-Crișan, S./Stanciu, I. 2000

Băcuet-Crișan, D./Matei, Al. V./Pop, H./Băcuet-Crișan, S./Stanciu, I., 2000: *Panic, com. Hereclean, jud. Sălaj. Punct: Baza Dromet SA*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2000

Băcuet-Crișan 2001

Băcuet-Crișan, S., *Complexe neolitice cu ceramică pictată din Sălaj*. In: D. Tamba/C. Cosma/A. Rustoiu (Eds.), Omagiu profesorului Nicolae Gudea la 60 de ani [ActaMP 4], Zalău, 49-66

Băcuet-Crișan 2006

Băcuet-Crișan, S., *Bocșa, com. Bocșa, jud. Sălaj. Punct: La Pietriș*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2006

Băcuet Crișan/Pop/Băcuet Crișan 2001

Băcuet Crișan, S., Pop, H., Băcuet Crișan, D., *Pericei, com. Pericei, jud. Sălaj. Punct: Keller Tag*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2001

Băcuet Crișan/Pop/Băcuet Crișan 2001

Băcuet Crișan, S., Pop, H., Băcuet Crișan, D., *Pericei, com. Pericei, jud. Sălaj. Punct: Keller Tag*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2001

Băcuet Crișan/Pop/Băcuet Crișan 2001

- Băcuet Crișan, S., Pop, H., Băcuet Crișan, D., *Pericei, com. Pericei, jud. Sălaj. Punct: Keller Tag, în Cronica Cercetărilor Arheologice*, Campania 2001
- Băcuet Crișan/Pop/Băcuet Crișan 2001
- Băcuet Crișan, S., Pop, H., Băcuet Crișan, D., *Pericei, com. Pericei, jud. Sălaj. Punct: Keller Tag, în Cronica Cercetărilor Arheologice*, Campania 2001
- Băcuet-Crișan/Sana 2003
- Băcuet-Crișan, D./Sana, D., *Bobota, com. Bobota, jud. Sălaj. Punct: Pe Vale, Cronica Cercetărilor Arheologice*, Campania 2003
- Băcuet Crișan/Pop/Băcuet Crișan 2005
- Băcuet Crișan, S., Pop, H., Băcuet Crișan, D., *Zalău, jud. Sălaj. Punct: Dealul Lupului/ Farkas Domb, în Cronica Cercetărilor Arheologice*, Campania 2005
- Băcuet-Crișan/Matei/Ardeleanu 2007a
- Băcuet-Crișan.D./Matei, Al. V./Ardeleanu, M., *Panic, com. Hereclean, jud. Sălaj. Punct: ISCIP/ Proprietatea Saroni, în Cronica Cercetărilor Arheologice*, Campania 2007
- Băcuet-Crișan/Matei/Ardeleanu 2007b
- Băcuet-Crișan, D./Matei, Al. V./Ardeleanu, M., *Panic, com. Hereclean, jud. Sălaj. Punct: ISCIP/ Proprietatea Saroni, în Cronica Cercetărilor Arheologice*, Campania 2007
- Băcuet Crișan/Băcuet-Crișan 2007a
- Băcuet Crișan, D./Băcuet-Crișan, S., *Panic, com. Hereclean, jud. Sălaj. Punct: ISCIP/ Itall Bloc, în Cronica Cercetărilor Arheologice*, Campania 2007
- Băcuet Crișan/Băcuet Crișan 2007b
- Băcuet Crișan, S., Băcuet Crișan, D., *Lompirt, com. Sărmășag, jud. Sălaj. Punct: Koviksec, în Cronica Cercetărilor Arheologice*, Campania 200
- Băcuet-Crișan./Băcuet-Crișan/Gligor/Bărbat 2008
- Băcuet-Crișan, D./Băcuet-Crișan, S./Gligor, M./Bărbat, A., *Doh, com. Măeriște, jud. Sălaj. Punct: Râturi / Coaste, în Cronica Cercetărilor Arheologice*, Campania 2008
- Băcuet-Crișan/Băcuet-Crișan/Bejinariu/Matei/Pop/Culic 2009
- Băcuet-Crișan, D./Băcuet-Crișan, S./Bejinariu, I./Matei, Al. V./Pop, H./Culic, D., *Aghireș, com. Meseșenii de jos, jud. Sălaj. Punct: Sub Pășune, în Cronica Cercetărilor Arheologice*, Campania 2009
- Bărbulescu 2002
- Bărbulescu, M., *De la începuturile civilizației la sinteza românească*. In: M. Bărbulescu/D. Deletant/K. Hitchins/S. Papacostea/P. Teodor (coord.), *Istoria României*, București, 11-118
- Bejinariu/Băcuet Crișan/ Pop/ Băcuet Crișan/ Matei/Andraș 2003

- Bejinariu , I., Băcueț Crișan, S., Pop, H., Băcueț Crișan, D., Matei Al. V., Andraș, M.,
Porț, com. Marca, jud. Sălaj. Punct: Corău, în Cronica Cercetărilor Arheologice,
Campania 2003
- Bejinariu/Băcueț Crișan/Băcueț Crișan/Matei/Pop/2008
- Bejinariu, I., Băcueț Crișan, D, Băcueț Crișan, S., Matei, Al. V., Pop, H 2008: *Cehei, oraș
Șimleu Silvaniei, jud. Sălaj. Punct: Nove*, în Cronica Cercetărilor Arheologice , Campania
2008
- Bichir 1973
- Bichir, Gh., *Cultura Carpică*, București
- Bindea 2011
- Bindea, D., *Date arheozoologice asupra câinelui descoperit la Pericei (jud. Sălaj) într-o
așezare dacică din epoca romană*, în Bibliotheca Musei Porolissensis XIII. In Memoriam
Alexandri V. Matei. Identități locale și regionale în Context european. Studii de arheologie
și antropologie istorică, Ed. Mega/Porolissum, Cluj Napoca, 727-732
- Bona 1963
- Bona, I., *Beiträge zur Archäologie und Geschichte der Quaden*, în ActaArch XV, 1-4, 239-
250
- Böhme 1975
- Böhme, H. W., *Archäologische Zeugnisse zur Geschichte der MarcomannenKriege (166-
180 n. Chr.)*, în Jahrb. RGZM, 22, 153 p.
- Breeze, Jilek 2005
- Breeze, D./Jilek, S., *Strategy, tactics, operation. How did frontiers work?*, Pecs
- Cociș 2004
- Cociș, S., *Fibulele din Dacia romană. The brooches from roma Dacia*, Cluj-Napoca
- Curta 2006
- Curta, Fl., *Apariția slavilor. Istorie și arheologie la Dunărea de Jos*, Târgoviște
- Daicoviciu 1941
- Daicoviciu, C., *Problema continuității în Dacia*, în AISC III (1936-1940), Cluj, 200-270.
- Diculescu 1923
- Diculescu, C., *Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Romanien*, Leipzig
- Dobrzańska 2001
- Dobrzańska H., *Contacts between Sarmatians and the przeworsk Culture community*, în
International Connections of the Barbarians of the Carpathian Basin in the 1st-5th centuries

A.D. Proceedings of the international conference held in 1999 in Aszód and Nyíregyháza ,
Aszód – Nyíregyháza, 101-115

Dumitrașcu 1975

Dumitrașcu, S., *Noi considerații asupra dacilor liberi de epocă romană din nord-vestul României*, în StComSM 3, Satu Mare

Dumitrașcu 1977

Dumitrașcu, S., *Daci liberi din vestul și nord-vestul României (sec. II –IV p. Chr.). Les Daces libres de l'Queste t de Nord-Quest de la Roumanie (III-ième siècle n. è.)* în Crisia, 7, 65-76

Dumitrașcu 1983

Dumitrașcu S., 1983, *Podoabe și piese de îmbrăcăminte din mileniul I e.n.*, Crisia 13

Dumitrașcu 1994

Dumitrașcu, S., *Biharea I. Săpăturile arheologice din anii 1973-1980*, Oradea

Dumitrașcu 2001

Dumitrașcu, S., *Turme și pășuni în Dacia*, în Crisia XXX, 35-41.

Dumitrașcu/Bader 1967a

Dumitrașcu, S., Bader, T., *Așezarea dacică de la Medieșul Aurit*, în AMN 4, 107-167

Dumitrașcu/Bader 1967b

Dumitrașcu, S., Bader, T., *Așezarea dacică de la Medieșul Aurit (I)*, Satu Mare

Ellis 1998

Ellis, L., *'Terra Deserta': Population, Politics, and the [de]Colonization of Dacia*, în World Archaeology, Vol. 30, No. 2, Population and Demography (Oct.), 220-237

Ferenczi 1974

Ferenczi, I., *Opinii vechi și noi în legătură cu drumurile între Dacia, Pannonia și Moesia Superior prin „Barbaricum”*, în Tibiscus, 3, 111-127

Filip 2009

Filip, C., *Ceramica stampilata de la Porolissum. Porolissum. Un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului Roman*, Cluj-Napoca

Gindele 2004

Gindele, R., *Probleme privind ceramica dacică și germanică din așezările din nord-vestul României*, StComSatu Mare, 17-18, Satu Mare, 71-88

Gindele 2009

- Gindele, R., *Așezarea de epocă romană de la Bervenii-Holmoș. Influențe romane în Barbaricumul din nord-vestul provinciei Dacia*, în Near and beyond the Roman Frontier. Proceedings of a colloquium held in Târgoviște, 16-17 oct., București, 187-203
- Gindele 2010
- Gindele, R., *Die Entwicklung der kaiserseitlichen Siedlungen im Barbaricum im nordwestliche Gebiet Römäniens*, Satu Mare
- Gindele/Istvánovits 2009
- Gindele, R./Istvánovits, E., *Die römische Siedlung von Csengersima-Petea*, Satu Mare
- Glodariu 2000
- Glodariu, I., *Le royaume dace au temps de Décébale (Étendue territoriale et institutione)*, în Crișana antiqua et mediaevalia I, Oradea, 4-18
- Godłowski 1984
- Godłowski, K., „*Superiores Barbari*” und die Markomannenkriege im Lichte Archäologischer Quellen, în SlovArch, 32/2, 327-343.
- Godłowski 1992
- Godłowski, K., *Die Chronologie der jüngeren und späten Kaiserzeit in den Gebieten südlich der Sudeten und Karpaten*. În: Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter, Materialien des III. Internationalen Symposium: Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonaugebiet, Kraków–Karniowice, 3-7 Dezember, Kraków, 23-54.
- Godłowski 1993-1994
- Godłowski, K., *Die Barbaren nordlich der Westkarpaten und das Karpatenbecken-Einwanderungen, politische und militärische Kontakte*, Specimina Nova 9, 65-89
- Gudea 1980
- Gudea, N., *Vasele ceramice stampilate de la Porolissum*, în AMP 4, 105-190.
- Gudea 1997
- Gudea, N., *Limes or strategy? Critical notes on E.N. Lutwak's work „The grand strategy of the Roman Empire from the first century A.D. to the third”*, Zalău
- Gudea/Filip 2003
- Gudea N./Filip C., *Vase ceramice cu decor stampilat la nord-vest de limesul dacic*, în AMP 25, 19-130.
- Harhoiu 1990
- Harhoiu, R., *Chronologische Fragen der Völkervanderungszeit in Rumänien*, Dacia N. S., 34, 169-208

Hicks 2010

Hicks, D., *The Material-Cultural Turn: Event and Effect*, în The Oxford Handbook of Material Culture Studies, 25-98

Horedt 1973

Horedt, K., *Archäologische Deutungen. 3. Zur Deutung der Siedlung und des Gräberfeldes von Medieşul Aurit, Satu Mare*, în Apulum 11, 91-98.

Horedt, 1982

Horedt, K., *Siebenbürgen im spätrömischer Zeit*, Bucureşti

Ioniţă 1978

Ioniţă, I., *Civilizația dacică în sec. II-III e.n.*, în Hierasus , 141-146

Istvánovits 1997

Istvánovits, E., *Noi săpături arheologice în hotarul localității Beregsurány (Comitatul Szabolcs-Szatmár-Bereg)*, în Romani și Barbari la frontierele Daciei Romane/ Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Dakiens , AMP XXI, Zaláu, 717-724

Johnson 1998

Johnson, S., *Hadrian's Wall*, Londra

Kiechle 1965

Kiechle, F., *Die Taktik des Flavius Arrianus* , 45, în Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 1964, 87-129

Kobal 1992-1993

Kobal, I. V., *Kultura przeworska na Ukraine Zakarpackiej*, în Wiadomości Arch, 53, Warszawa, 31-56

Kolnik/Roth 2012

Kolnik, T., Roth, P., *Pravouhlé jamové žiaroviská z doby rímskej K výskytu a funkcii v kontexte výskymy v Pobedime*, în Archeológia na prahu histórie, Nitra

Kotigoroşko 1991

Kotigoroşko, V., *Antichitățile dacice din zona Tisei superioare*, în Thraco- Dacica, XII, 114-132

Kotigoroşko 1993

Kotigoroşko, V., G., *Gonciarnoe proizvodstvo v Verhnem Potisie, III v.do N.E- IV v. N.e.*, în Vychodoslovensky pravek IV, Kosice, 143-156

Kotigoroşko 1995

Kotigoroșko, V., *Ținuturile Tisei superioare în veacurile III î.e.n. – IV e.n. (Perioadele La Tène și romană)*, în Bibliotheca Thracologica XI, București

Kulikowski 2007

Kulikowski, M., *Rome's Gothic Wars. From the third century to Alaric*, Cambridge University Press

Lakò 1980

Lakò, E., *Raport preliminar privind săpăturile de salvare executate în anii 1978-79*, în AMP IV, 31-35

Lamiovà-Schmiedlovà 1992

Lamiovà-Schmiedlovà M., *Chronologie der römischen Kaiserzeit in der Ostslowakei*, în Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènzeit bis zum Frühmittelalter. Materialien des III Internationalen Symposiums: Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im nördlichen Mitteldonaugebiet, Krakow –Karniowice, 3-7 Dezember 1990, Kraków, 75-79.

Lamiovà-Schmiedlovà 1997

Lamiovà-Schmiedlovà M., *Ceramica cenușie Ștampilată de epocă romană din estul Slovaciei*, în Romani și Barbari la frontierele Daciei Romane/ Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Dakiens . AMP XXI, Zalău, 773-777

Lazin 1981-1982

Lazin, Gh., *Descoperiri dacice din sec. III î.e.n. – I e.n. în județul Satu Mare. Catalog*, în StCom SM, 5-6, Satu Mare, 69-81

Lörincz 2003

Lörincz, B., *The linear frontier defence system and its army*, în The Roman Army in Pannonia. An Archaeological Guide of the Ripa Pannonica, Pécs, 25-31

Luttwak 1976

Luttwak, E. N., *The grand strategy of the roman Empire. From the first century A.D. to the third*, Baltimore

Mac/Idu 1992

Mac, I./Idu P., D., *Dealurile și depresiunile Silvaniei, Tratatul de Geografia României*, Vol. IV, București

Macrea 1967

Macrea, M., *Dacii liberi în epoca romană*, în Apulum 7,1, 171-200

Macrea/Russu 1960

M. Macrea, Russu, M., *Der Dakische friedhof von Porolissum und das Problem der Dakische bestattungsbröuche in der spätlätènezeit*, în Dacia N. S. 4, 202-229.

Matei 1979

Matei, Al. V., Matei Al., 1979 , *Repertoriul de așezări și descoperiri aparținând secolelor IV-IX e.n.,pe teritoriul județului Sălaj*, Zalău, ActaMP 3

Matei 1980

Matei , Al. V., *Repertoriul așezărilor aparținând dacilor liberi (sec. II – IV e.n.) descoperite pe teritoriul județului Sălaj*, în Acta MP IV, 229-244:

Matei 1993

Matei, Al. V., *Așezarea dacilor liberi de la Panic, jud. Sălaj*, în Materiale, 17, 2, 325-327

Matei 1996

Matei, Al. V., *Limes Porolissensis – o nouă linie de apărare zid, șanțuri, turnuri – descoperită în fața complexului militar roman de la Porolissum*, în AMP XX, 63-68.

Matei 1997

Matei Al. V., *Cuptoarele pentru ars ceramică cenușie șampilată descoperite la Zalău*, în Romani și Barbari la frontierele Daciei Romane/ Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Dakiens ,AMP XXI, Zalău, 377- 400

Matei 1999

Matei, Al. V., *Daci și romani în nord-vestul Daciei, sec. I î. Hr.-III d. Hr.*, Teză de Doctorat, Cluj-Napoca

Matei 2003

Matei, Al. V., *Așezarea neolitică și de epoca romană de la Bocșa*;

Matei 2004

Matei, Al. V., *Zalău, jud. Sălaj. Punct: Crecuța- Fânațe*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2004

Matei/Stanciu 2000

Matei , Al. V./Stanciu, I., *Vestigii din epoca romană (sec. II-IV p. Chr.)în teritoriul nord-vestic al României*, Zalău

Matei/Băcueț Crișan/Stanciu 2000

Matei, Al. V., Băcueț Crișan, S., Stanciu, I., *Mirșid, com. Mirșid, jud. Sălaj. Punct: Fântâna Albă*, în Cronica Cercetărilor Arheologice , Campania 2000

Matei/Bejinariu/Băcueț Crișan/Tamba/Băcueț Crișan/Sana 2002

- Matei, Al. V., Bejinariu, I., Băcuet Crișan, S., Tamba, Gh. D., Băcuet Crișan, D., Sana, D., *Porț, com. Marca, jud. Sălaj. Punct: Corău*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2002
- Matei/Pop/Andraș/Băcuet Crișan 2003
- Matei, Al. V., Pop, H., Andraș, M., Băcuet Crișan, D., *Zalău, jud. Sălaj. Punct: Dealul Lupului/ Farkas Domb*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2003
- Matei/Pop 2004a
- Matei, Al. V., Pop, H., *Pericei, com. Pericei, jud. Sălaj. Punct: Darvas*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2004
- Matei/Pop 2004b
- Matei, Al. V., Pop, H., *Pericei, com. Pericei, jud. Sălaj. Punct: Polyas - Debre Tag*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2004
- Matei/Pop 2004c
- Matei, Al. V., Pop, H., *Zalău, jud. Sălaj. Punct: Valea Mâții- Dealul Lupului*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2004
- Matei/Băcuet Crișan/Bejinariu/Pop/Băcuet Crișan/Cârstea 2004
- Matei, Al. V., Băcuet Crișan, S., Bejinariu, I., Pop, H., Băcuet Crișan, D., Cârstea, A., *Pericei, com. Pericei, jud. Sălaj. Punct: Keller Tag*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2004
- Matei/Băcuet Crișan/Cârstea 2004a
- Matei, Al. V., Băcuet Crișan, D., Cârstea, *Hereclean, com. Hereclean, jud. Sălaj. Punct : Dâmbu Iazului*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2004
- Matei/Băcuet Crișan/Cârstea 2004b
- Matei, Al. V., Băcuet Crișan, D., Cârstea, *Hereclean, com. Hereclean, jud. Sălaj. Punct: La Toduț*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2004
- Maxim 1999
- Maxim, Z., *Neo-Eneoliticul din Transilvania. Date arheologice și matematico-statistice*, Cluj Napoca
- Morariu, Socorovschi 1972
- Morariu, T., Sorocovschi, V., *Județul Sălaj*, București
- Morris 2010
- Morris, D., *Zoomenirea. Un studiu clasic despre animalul urban*, București
- Nemeth 2007

- Nemeth, E., *Politische und Militärische Beziehungen Zwischen Pannonien und Dakien in der Römerzeit / Relații politice și militare între Pannonia și Dacia în epoca romană*, Cluj-Napoca
- Nemeth/Rustoiu/Pop 2005
- Nemeth, E./Rustoiu, A./Pop, H., *Limes Dacicus Occidentalis. Die Befestigungen im Westen Dakiens vor und nach der römischen Eroberung*, Cluj- Napoca
- Oledzki 1997
- Oledzki, M., *The role of the amber route in the infiltration of the przeworsk culture into the middle Danube Area*, în Peregrinatio Gothica, Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales LXXXII, 63-69
- Oleđzki 1999
- Oleđzki, M., *The Upper Tisza Basin in the Roman period. Remarks on the settlement and cultural changes*, în Das mitteleuropäische Barbaricum und die Krise des römischen Weltreiches im 3. Jahrhundert. Spisy Arch. Ústavu AV ČR Brno, (Hrsg. J. Tejral), 12, Brno,107-136.
- Opreanu 1994
- Opreanu, C., *Neamurile barbare de la frontierele Daciei romane și relațiile lor politico-diplomatice cu imperiul*, în EphNap. IV, 193-220.
- Opreanu 1998
- Opreanu, C., *Dacia romană și Barbaricum*, Timișoara
- Opreanu 2009
- Opreanu, C. H., *The chronology and the cultural identity of the interaction zones over the frontiers of the Roman Dacia*, în Near and beyond the Roman Frontier. Proceedings of a colloquim held in Târgoviște, 16-17 oct., București, 129-150
- Ovčarov 1988
- Ovčarov, D., *Mramornaja Kolonna III v.s nadpisju na latinskom jazyke iz Preslava*, în Thracia, 8, 122-129
- Pauca1971
- Pauca, M., *Bazinul Silvaniei - geneză și evoluție*, București
- Petri 1901
- Petri, M., *Szilágy vármegye monographiája I*, Budapesta
- Pieta 1982
- Pieta, K., *Die Púchov-Kultur*, Nitra
- Pitts 1989

- Pitts, Lynn F., *Relations between Rome and the German „Kings” on the Middle Danube in the First to Fourth Centuries A. D.*, în The Journal of Roman Studies, 79, 45-58
- Pop 2003
- Pop, C. C., *Dimensiunea geografică a axei Jibou-Zalău-Șimleu Silvaniei-Marghita*, Zalău
- Pop 1997
- Pop, H., *Repertoriul descoperirilor de epocă romană din afara limesului pe teritoriul județului Sălaj (secolele II-IV p. Chr.)*, în Romani și Barbari la frontierele Daciei Romane/Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Dakiens (AMP 21), Zalău, 467-476
- Pop/Băcuet Crișan/Băcuet Crișan 1999
- Pop, H., Băcuet Crișan, S., Băcuet Crișan D., *Pericei, com. Pericei, jud. Sălaj. Punct: Keller Tag*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 1999
- Pop 2001
- Pop, H., *Hălmașd, com. Hălmașd, jud. Sălaj. Punct: Biserică*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2001
- Pop 2004
- Pop, H., *Crișeni, com. Crișeni, jud. Sălaj. Punct: Orășel*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2004
- Pop 2006
- Pop, H., *Descoperirile din epoca romană de la Simleul Silvaniei*, în Șimleu Silvaniei, Monografie arheologică, I, Istoricul Cercetărilor, Cluj-Napoca, 97-113
- Pop 2008a
- Pop, H., *Dacian Studies*, ed. Mega, Cluj Napoca
- Pop 2008b
- Pop, H., *Argintul dacic sălăjean*, ed. Mega, Cluj Napoca
- Pop/Bejinariu/Băcuet Crișan/Băcuet Crișan 2003
- Pop, H., Bejinariu, I., Băcuet Crișan, S., Băcuet Crișan, *Porț, com. Marca, jud. Sălaj. Punct: Paliș*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2003
- Pop/Pripon/Csok 2004
- Pop H./Pripon Em./Csok Z., *Dacians at the Nord-Western Frontier of Dacia 2nd Century A. D.*, în Orbis Antiquvs. Studia in honorem Ioannis Pisonis, Cluj-Napoca, 687-703
- Pop/Bejinariu/Matei/Băcuet Crișan 2006
- Pop, H., Bejinariu, I., Matei, Al. V., Băcuet Crișan, D., *Porț, com. Marca, jud. Sălaj. Punct: Paliș*, în Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2006
- Pop/Bejinariu/Matei/Băcuet Crișan/Băcuet Crișan 2007

- Pop, H., Bejinariu, I., Matei, Al. V., Băcuet Crișan, D., Băcuet Crișan, S, *Porț, com. Marca, jud. Sălaj. Punct: Paliș*, în Cronica Cercetărilor Arheologice , Campania 2007
- Pop/Pripon/Ardeleanu/Marchiș 2008
- Pop, H., Pripon, E., Ardeleanu, M., Marchiș, I., *Pericei, com. Pericei, jud. Sălaj. Punct: Str. Gouș, nr. 767*, în Cronica Cercetărilor Arheologice , Campania 2008
- Pop/Marchiș 2009
- Pop, H., Marchiș, I., *Șimleu Silvaniei, jud. Sălaj. Punct: Str. Tudor Vladimirescu, nr. 7*, în Cronica Cercetărilor Arheologice , Campania 2009
- Rațiu 2009
- Rațiu, Al. M., *Pottery knils from the north-western Transylvania from the 2nd – 4th Centuries AD*, în Near and beyond the Roman Frontier. Proceedings of a colloquim held in Târgoviște, 16-17 oct., București, 165-186
- Sârbu 1993
- Sârbu, V., *Credințe și practici magico-vrăjitoarești la traco-geto-daci*, în Banatica 12, 129-175
- Schmidt 1934
- Schmidt, L., *Die Ostgermanen*, München
- Schonberger 1969
- Schonberger, H., *The Roman Frontier in Germay: An Archaeological Survey*, în The Journal of Roman Studies, vol. 59,no. ½, 144-197
- Sothorn 2006
- Sothorn, P., *The Roman army. A social and institutional history*,USA
- Stanciu 1995
- Stanciu, I., *Contribuții la cunoașterea epocii romane în bazinul mijlociu și inferior al râului Someș*, în EphNap. V, 139-227
- Stanciu 2008
- Stanciu, I., *Etapa finală a epocii romane imperiale și începutul epocii migrațiilor în Barbaricum-ul din Nord- vestul României*, EphNap.XVIII, 147-169
- Stanciu 2011
- Stanciu, I., *Locuirea teritoriului nord-vestic al României între antichitatea târzie și perioada de început a epocii medievale timpurii (mijlocul sec. V – sec. VII timpurii)*, ed. Mega, Cluj Napoca
- Stanciu/Matei/Băcuet Crișan 2000

- Stanciu, I., Matei, Al. V., Băcuceș Crișan, S. și D., *Hereclean, com. Hereclean, jud. Sălaj. Punct: Dâmbu Iazului*, în Cronica Cercetărilor Arheologice , Campania 1999
- Vaday 1989
- Vaday A. H., *Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des sarmatischen Barbaricums*, în Antaeus 17-18, Budapesta
- Vaday 2001
- Vaday, A., *Military system of the Sarmatians*, în International Connections of the Carpathian Basin in the 1th – 5st centuries A.D. Proceedings of the international conference held in 1999 in Aszód and Nyíregyháza, Aszód – Nyíregyháza, 171-193.
- Vaday 2003
- Vaday, A., *Barbarian Peoples (Iranians, Germans, Celts, and Dacians)*, în The Roman Army in Pannonia. An Archaeological Guide of the Ripa Pannonica, Z. Visy (ed.), Pécs, 222-237
- Visy 2002
- Visy, Zs., *A Duna szerepe és jelentősége a római kori Kárpát-medencében.*, Pécs
- Whittaker 1994
- Whittaker, C. R., *Frontiers of Roman Empire (A Social and Economic Studz)*, Baltimore-London
- Whittaker 2006
- Whittaker, D., *Ethnic discourses on the Frontiers of Roman Africa*, în Ethnic Constructs in Antiquity. The role of Power and Traditions, Amsterdam Archaeological Studies, 13, Amsterdam, 189-205
- Wilkes 1983
- Wilkes, J. J., *Romans, Dacians and Sarmatians in the First and Early Second Centuries*, în Rome and her Northern Provinces, Ed. Brian Hartley and John Wachter, Alon Sutton, 255-289
- Zaharide/Gudea 1997
- Zahariade, M./Gudea, N., *The fortifications of Lower Moesia (A.D. 86- 275)*, ed. Hakkert, A. M., Amsterdam